

Udgravning ved Neder Næsgård etape V

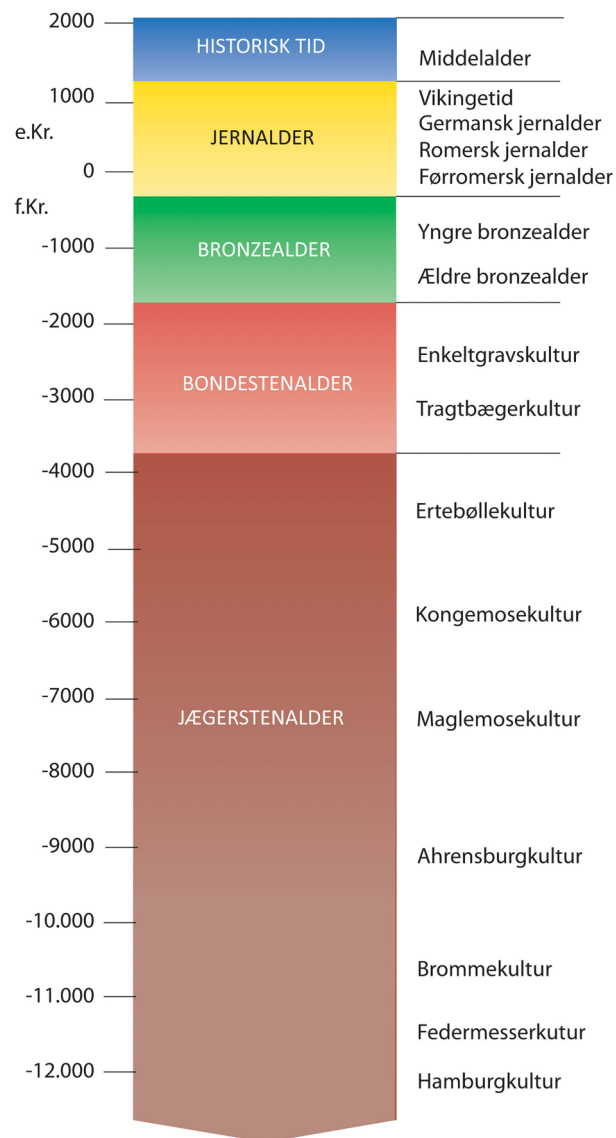
3-skibede langhuse fra yngre bronzealder/ældre jernalder

Arkæolog René Gravgaard Pedersen

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	5
Hvis du vil vide mere	5

Indledning

Denne kulturhistoriske rapport giver et overblik over museets udgravning, ÅHM 7326 Neder Næsgård etape V, forud for grusindvinding i grusgraven tilhørende Jammerbugt Grus ApS vest for Brovst. Der blev udgravet tre fundområder i perioden mellem d. 1. og 12. marts 2021. Der blev registreret tomterne efter fem 3-skibede langhuse og en økonomibygning fra yngre bronzealder/ældre jernalder (1100 f.Kr – 400 e.Kr.). Den arkæologiske beretning, genstandsmateriale samt digitale dokumentation bliver opbevaret af Nordjyske Museer.

Undersøgelsens baggrund

På foranledning af at Jammerbugt Grus ApS havde brug for et nyt grusindvindingsområde, blev et større areal syd for den nuværende grusgrav, på matrikel 1b Næsgård, Ø. Svenstrup, forundersøgt i 2020. Her blev lokaliseret tre fundområder, A, B og C, som de bad om at få udgravet.

Lokalområdet i oldtiden

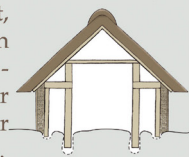
Grusgraven, og gården Neder Næsgård, ligger på et næs, der mod nord strækker sig ud i engområderne omkring Tranum Å. Grusgraven ligger på næset vestside, og bevæger sig mod syd i det gradvist stigende terræn. Skråningen er præget af mange små toppe og lavninger. Hele næsset er rigt på gravhøje, og det berørte areal støder op til en fredet gravhøjs 100 meter zone.

Næsset har udgjort et tørt og derved optimalt beboelsesområde fra i hvert fald sen bondestenalder (3900 f.Kr.) og frem til 1800-tallet. Beboere her har haft nem adgang til en stabil fødekilde for deres livsvigtige dyrehold i de vidt strakte lavere liggende engområder mod nord, øst og vest. Derudover har det højereliggende næs givet gode forhold for agerbrug.

At de gode forhold er blevet udnyttet gennem meget lang tid, ses blandt andet af grusgravens fire tidligere udgravningsetaper. Her er der blevet fundet flere hustomter fra bronzealderen (1700 – 500 f.Kr.), jernalderen (500 f.Kr. – 850 e.Kr.) og vikingetid/tidlig middelalder (850 – 1350 e.Kr.), samt et teglstensfundament fra 1800-tallet. Dette vidner om en kontinuerligt brug af næsset helt frem til i dag.

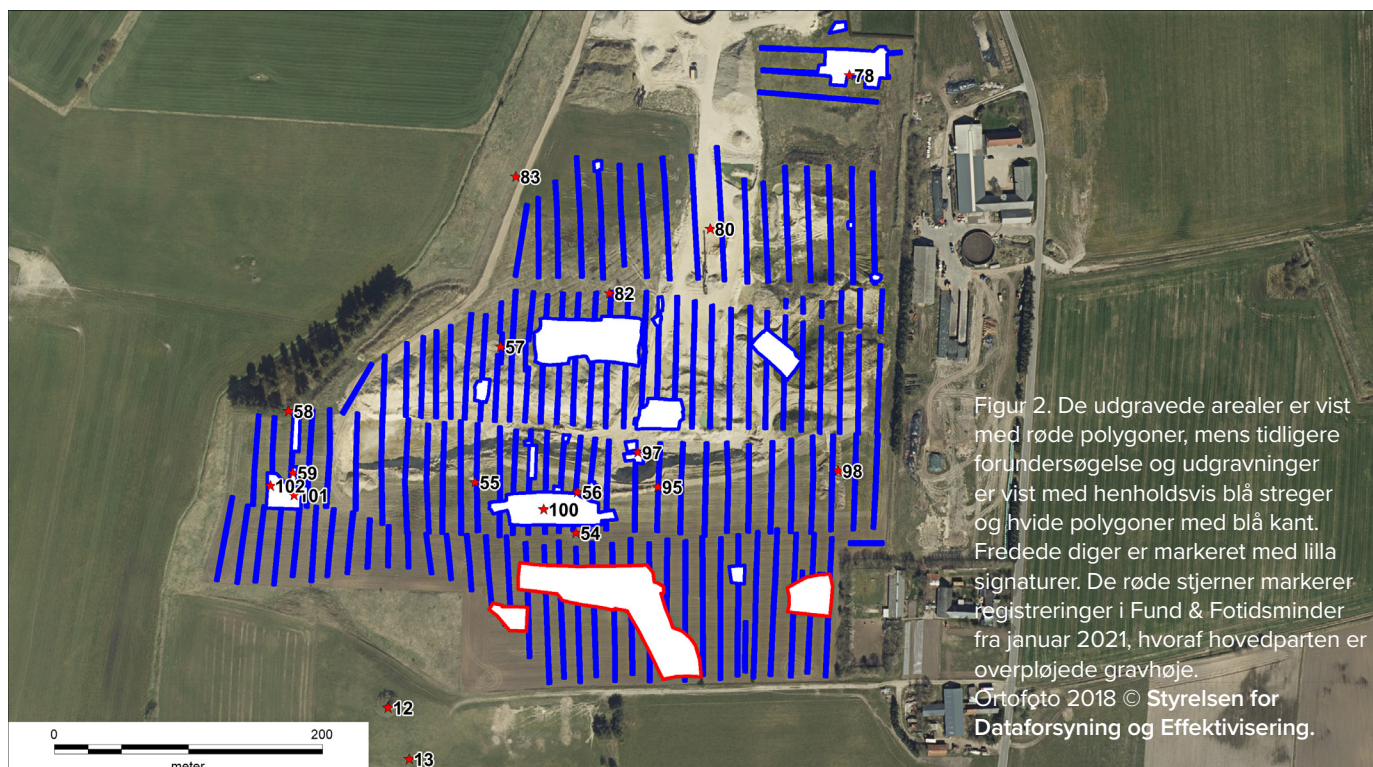
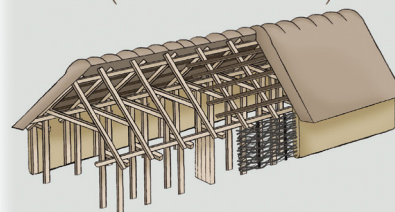
Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustyppen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejdsrum og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftes med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Figur 2. De udgravede arealer er vist med røde polygoner, mens tidligere forundersøgelser og udgravninger er vist med henholdsvis blå streger og hvide polygoner med blå kant. Fredede diger er markeret med lilla signaturer. De røde stjerner markerer registreringer i Fund & Fotidsminder fra januar 2021, hvoraf hovedparten er overpløjede gravhøje.

Ortofoto 2018 © Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen af de tre fundområder fremkom der spor efter tomterne af fem 3-skibede langhuse samt tomten af en formodet økonomibygning i form af et firestolpeanlæg/staklade. Alle bygningerne var øst/vest-orienteret dog drejet en lille smule mod nordvest/sydpøst, på nær en, som var drejet en lille smule mod sydvest/nordøst. Den øst/vestlige orientering skyldes, at huset herved havde den største facade mod syd, og solen derfor havde de bedste betingelser for at opvarme huset. Det var en tid, hvor huset kun blev opvarmet af et eller flere ildsteder. Samtidig havde huset de mindste facader mod vest og øst, hvor de koldeste vinde kom fra, og huset derfor blev mindst afkølet af disse.

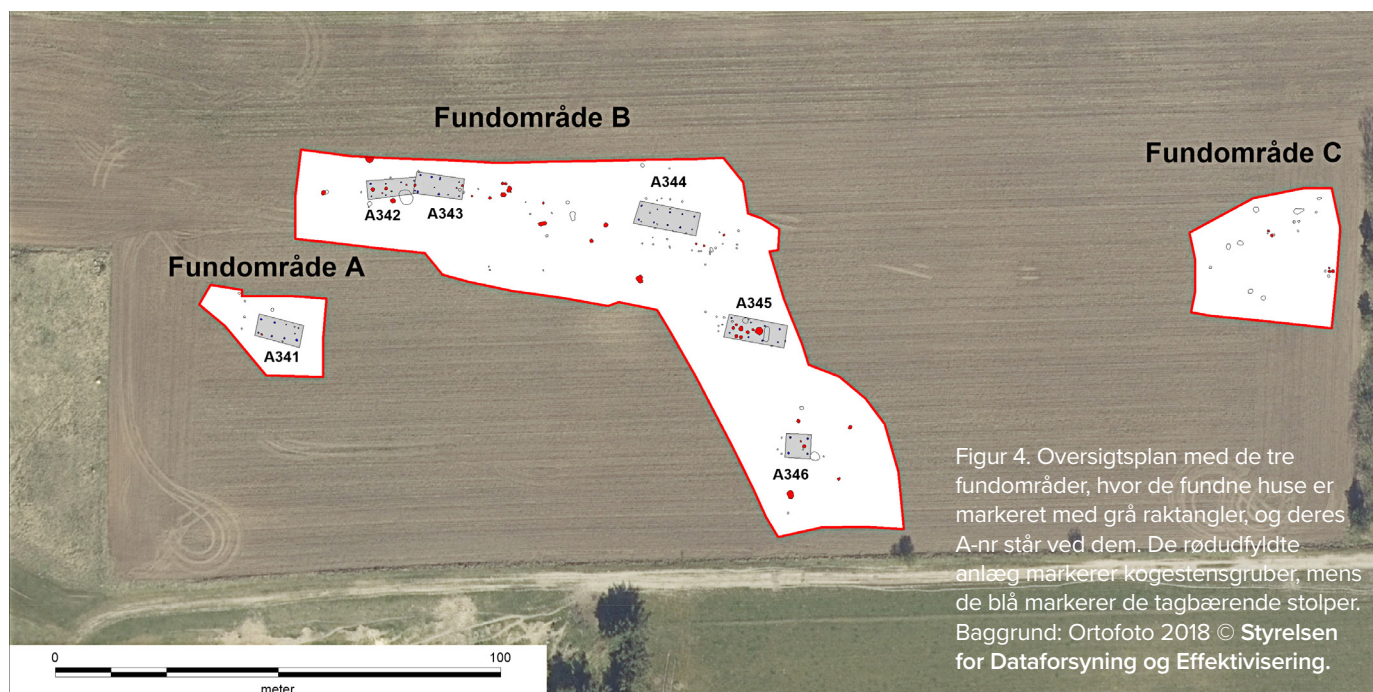
Flere af disse ildsteder/kogestensgruber blev observeret i nogle af de fundne hustomter. Deres placering var i husenes vestlige halvdel, som traditionelt var beboelsesenden, mens langhusets beboere har haft deres husdyr på stald i husets østlige halvdel.

Et af husene kunne dateres til bronzealderen periode 5 eller 6 (900 – 500 f.Kr.), på baggrund af et halvt lerkar, der var nedsat i et af husets stolpehuller. Det halve kar kan muligvis have været et husoffer, måske for at sikre, at huse ikke brændte ned.

Kogestensgrube

Kogestensgruber er jordovne og forekommer tit på bopladser fra oldtiden, især i bronze- og jernalder (1.700 f.kr.-750 e.kr.). I grubens bund ses ofte et sort trækulslag, fra det bål, der har opvarmet et lag af håndstore sten. På stenene har man lagt sin steg. Den har nok været indpakket i blade el. lign. for at beskytte kødet mod den kraftige varme - og ikke mindst den græstørv eller jord, der er brugt til at dække gruben til for at holde på varmen. Efter nogle timer er maden gennemstegt og klar til servering.

Kogestensgruberne kan også være brugt til at markere sit område - eller som en del af religiøse aktiviteter, som de kendes fra bronzealderens lange rækker af kogestensgruber.

Figur 4. Oversigtsplan med de tre fundområder, hvor de fundne huse er markeret med grå rektangler, og deres A-nr står ved dem. De rødfyldte anlæg markerer kogestensgruber, mens de blå markerer de tagbærende stolper. Baggrund: Ortofoto 2018 © Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Om nogle af langhusene har været samtidige, kan ikke be- eller afkræftes, dog kan to af husene ikke være samtidige, A342 og A343, da deres grundplaner skærer hinanden. Om stakladen/firestolpeanlægget har været samtidig med en af langhusene, kan heller ikke be- eller afkræftes. Men eftersom en økonomibygning ikke har stået alene, må det forventes, at den har været samtidig med en af langhusene.

Bevaringsgraden kan virke begrænset, idet der kun er bevaret bygningskonstruktioner i form af de tagbærendestolper, men der er en tendens i det nordjyske til, at dette er normen for tidsperioden. Så det er muligvis ikke bevaringsgraden, der er dårlig, men nok snarere byggeskikken der gør, at hustomterne optræder med så få detaljer i grundplanen.

Udover hustomterne blev der også registreret en del gruber i fundområde B og C. Hovedparten af disse gruber var kogestensgruber, hvori mad er blevet tilberedt.

Firestolpeanlæg

Firestolpeanlæg er små kvadratiske bygninger, bestående af i alt fire stolper.

Disse små bygninger kan være små bygninger uden vægge men med et tag - brugt til opbevaring af halm, hø eller andet forråd. Bygningerne kan dog også have spor af vægge og indgange - og så formodentlig brugt til forskellige håndværksaktiviteter, opbevaring og lignende.

Sammenfatning og perspektivering

Denne udgravnings resultater skal ses i forbindelse med de tidligere udgravningsetaper, der har været af grusgraven samt sammen med de omkringliggende kendte fortidsminder. Hele nærområdet er rigt på både overpløjede og fredede gravhøje. Ved tidligere etaper har udgravningerne belyst bebyggelser fra bondestenalderen og frem til 1800-tallet. Denne bebyggelseshistorik kan nu suppleres med endnu en vigtig brik i den samlede udviklingshistorie i lokalområdet omkring Brovst.

Dermed har denne udgravning være med til at give et bedre og mere fyldestgørende tolkning af lokaliteten, samt bidraget med en bredere forståelse af landskabsudnyttelsen. Samlet set er de vidnesbyrd om, at næsset har været et attraktivt sted at bo siden stenalderen, og at områdets resurser har været eftertragtet, hvilket disse udgravninger beviser, at de stadig er.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Danmarks Oldtid, Bronzealder 2.000-500 f.Kr., af Jørgen Jensen, 2002, Gyldendal.

Danmarks Oldtid, Ældre Jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr., af Jørgen Jensen, 2003, Gyldendal.

Udgravningsdata

Neder Næsgård etape V, Øster Svenstrup

- Nordjyske Museer jnr. ÅHM 7326, 1. - 12. marts, 2021
- Fund & Fortidsminder: 100710 sb 99 og 103
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 21/00245
- Bygherre: Jammerbugt Grus Aps
- Undersøgt areal: 6.362 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæologerne Diana Windfeldt-Schmidt,
Line Thyrring Nielsen,
René Gravgaard Pedersen
 - Studentermedhjælper Line Sørensen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg